

УДК 343.2(343.9)

Жіноча злочинність: особливості та тенденції розвитку в Україні

В. Н. Кубальський,
кандидат юридичних наук, доцент

В. О. Момотюк,
студентка 3-го курсу
Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету

Розглянуто явище жіночої злочинності, виявлено її специфіку та основні тенденції розвитку в Україні. Надано характеристику найбільш типовим злочинам, які вчиняють жінки, та визначено сфери, в яких вони вчиняються. Зосереджено увагу на особливостях і труднощах процесу ресоціалізації жінок, які порушили закон.

Ключові слова: жіноча злочинність, ресоціалізація засуджених жінок, сфери жіночої злочинності, жіночий рецидивізм.

Кубальский В. Н., Момотюк В. А. Женская преступность: особенности и тенденции развития в Украине

Рассмотрено явление женской преступности, выявлена ее специфика и основные тенденции развития в Украине. Дается характеристика наиболее типичных преступлений, которые совершают женщины, определены сферы, в которых они совершаются. Сосредоточено внимание на особенностях и трудностях процесса ресоциализации женщин, которые нарушили закон.

Ключевые слова: женская преступность, ресоциализация осужденных женщин, сферы женской преступности, женский рецидивизм.

Kubalskiy Vladyslav, Momotiuk Veronika. The features and key development trends of female crime in Ukraine

The article considers the phenomenon of female crime, revealed its specificity and key development trends in Ukraine. A characteristic of the most common crimes committed by women, identified areas in which they occur. Focused attention on the characteristics and difficulties encountered in resocialization of women who have broken the law.

Keywords: female crime, re-socialization of women convicts, the scope of female criminality, female recidivism.

© Кубальський Владислав Нарцизович – кандидат юридичних наук, доцент

© Момотюк Вероніка Олександрівна – студентка 3-го курсу Навчально-наукового юридичного інституту Національного авіаційного університету

В останні роки в Україні існує тенденція зростання загальної кількості кримінальних злочинів, серед яких значне місце посідає відсоток злочинів, учинених жінками. Злочинність жінок відрізняється від злочинності чоловіків своїми масштабами, характером злочинів та їх наслідками, засобами та знаряддями здійснення, сферою, в якій вони мають місце, роллю, яку виконують жінки, вибором жертви злочинного посягання, впливом на правопорушення сімейно-побутових чи супутніх обставин тощо. Жінка є берегинею домашнього вогнища, саме вона впливає на поведінку чоловіка та виховання дітей, переважно вона визначає відносини в родині. Тому без перебільшення можна сказати, що залучення жінки до злочинної діяльності та поширеність жіночої злочинності впливає на моральний стан суспільства суттєвіше, ніж поширення чоловічої злочинності. Саме тому можна погодитися із думкою про те, що показник злочинності серед жінок є своєрідним індикатором здоров'я суспільного життя¹. Тому дослідження даної проблеми є актуальним та потребує уваги з боку суспільства.

Дослідження проблематики жіночої злочинності висвітлювались у роботах Ю.М. Антоняна, В.А. Бадири, А.А. Габіані, В.В. Голіни, Я.І. Гілинського, Н.В. Дибовської, І.М. Даньшина, А.І. Долгової, А.К. Звірбуль, Н.Ф. Кузнецової, В.О. Меркулової, В.А. Серебрякової, І.К. Туркевич, В.В. Федусик, Д.А. Шестакова та ін.

Незважаючи на те, що дослідженням жіночої злочинності займалися чимало науковців, ще залишається низка невирішених питань у даній тематиці, оскільки на даному етапі її вивчення злочинність серед жінок вважається чимось вторинним щодо злочинності серед чоловіків.

Стан жіночої злочинності значною мірою є показником морального здоров'я суспільства, індикатором його духовності, ставлення до основних людських цінностей. Злочинність жінок нині тісно пов'язана із загальною злочинністю, особливо неповнолітніх. Утім вона має певні особливості, які визначаються соціально-психологічними й біологічними характеристиками жінок. Жіноча злочинність має свої кількісні показники, особливості структури і видів злочинів, способи й знаряддя їх вчинення тощо. Отже, жіноча злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу.

В Україні спостерігається збільшення кількості злочинів, учинених жінками: за останні десять років вони зросли удвічі. Зросла і їх частка у

¹ *Надьон О.В.* Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD>

загальній злочинності. Співвідношення жіночої і чоловічої злочинності нині становить 1:7².

Жіноча злочинність відрізняється від чоловічої деякими якісними показниками. Можна назвати дві сфери суспільного життя, де жіноча кримінальна активність виявляється найчіткіше. По-перше, це сфера побуту, де жінок штовхають на вчинення злочину негативні обставини сімейно-шлюбних, родинних і сусідських стосунків. У цій сфері жінки здебільшого вчиняють такі насильницькі злочини: вбивство, у тому числі своєї новонародженої дитини, нанесення тілесних ушкоджень і хуліганство. По-друге, це сфера, де жінка виконує свої професійні функції, передусім такі, які пов'язані з можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей. Це насамперед сфери торгівлі, громадського харчування, медицини, освіти, банківська сфера, легка промисловість тощо. Жінки найчастіше вчиняють корисливі злочини: розкрадання майна шляхом крадіжки, привласнення, розтрати або зловживання посадовим становищем, обман покупців, хабарництво та ін. Зростає і число крадіжок особистого майна та шахрайств³.

Вважаємо за потрібне детальніше зупинитися на сімейно-побутовій сфері, яка є традиційно «жіночою». У дослідженні Д. Шестакова, яке ґрунтувалося на вибірковому вивченні кримінальних справ і результатах опитування осіб, які відбували покарання за злочини, вчинені у сімейній сфері, докладно розглянуті соціальні та психологічні особливості осіб чоловічої та жіночої статі, котрі брали участь у сімейних конфліктах. Виявилось, що у підгрупі жінок-чоловіковбивць (8 % злочинів від кількості вчинених вбивств у сім'ї) реаліями сімейного життя були: недостатня забезпеченість чоловіка грошима (75 %); пияцтво чоловіка (44 %); житлова невлаштованість (28 %); перевага зарплати дружини над зарплатою чоловіка (22 %); розбіжності у поглядах подружжя щодо розподілу домашніх обов'язків (19 %); недостатня авторитарність чоловіка (5-16 %) ⁴. Отже, у жіночій насильницькій злочинності на побутовому ґрунті особливу роль відіграють соціально- економічні та психологічні чинники.

Серед мотивів вбивства жінками своїх чоловіків слід назвати самоствердження (33 % осіб), прагнення позбутися турбот (32 %), намагання

² Статистика МВС: стан та структура злочинності в Україні за 2005-2017 рр. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>

³ Блага А.Б. Про жіночу злочинність // Право України. 1999. № 9. С. 88.

⁴ Бова А.А. Кримінологія гендера: дослідження подружнього насильства // Український соціум. 2004. №2 (4). С. 15.

перешкодити залишенню сім'ї (19 %), ревності (14 %), користь (2 % жінок, які вбили своїх чоловіків)⁵.

На тенденції підвищення агресивності та криміногенно-небезпечних дій жінки у сімейно- побутових конфліктах наголошується у роботі Л. Крижни: «За результатами вивчення кримінальних справ питома вага осіб жіночої статі, які вчинили злочини у сфері сімейно-побутових відносин зросла за останні роки більше ніж удвічі»⁶. Цікаво, що завчасно продуманий характер мають 60 % убивств, учинених жінками, і лише 40 %, – чоловіками. Отже, слід визнати відносно більшу латентність злочинів, які вчинені дружинами проти своїх чоловіків⁷.

Згідно зі статистичними даними Департаменту інформаційних технологій МВС України, можна дійти таких висновків щодо особливостей характеру та структури жіночої злочинності: переважна більшість жінок-злочинців мешкають у містах (приблизно 3/4). У сільській місцевості ними найчастіше вчиняються крадіжки. Жінки, що входять до змішаних злочинних груп, як правило, посідають у них другорядне становище. Вони виконують ролі, пов'язані з переховуванням злочинців, знярядь і засобів вчинення злочину, предметів, здобутих злочинним шляхом, можуть бути особами, що «наводять» чи відвертають увагу потерпілих. Останнім часом число жінок у змішаних групах має тенденцію до зростання, причому їх роль стає вагомішою, а подекуди і вирішальною (скажімо, жінка – організатор зґвалтування, розбійного нападу, шахрайства або крадіжки)⁸.

Щодо корисливо-насильницьких злочинів (вбивства з корисливих мотивів, грабежі, розбійні напади), то вони, хоча не характерні у суто жіночому виконанні, але їх кількість останнім часом збільшується. Причому спостерігається їх вчинення з особливою агресивністю та жорстокістю.

Також, у зв'язку зі значним поширенням проституції і загальним падінням моралі, зросла кількість таких злочинів, як зараження іншої особи венеричною хворобою, у т. ч. ВІЛ/СНІД і вбивство своєї матір'ю новонародженої дитини. Варто зазначити, що у Кримінальному кодексі України передбачений тільки один склад злочину (ст. 117), спеціальним

⁵ *Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии* / Горшенков Г.Н., Кабанов П.А., Касторский Г.Л. и др.; под ред. докт. юрид. наук, профессора Д.А. Шестакова. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. С. 37.

⁶ *Крижна Л.В.* Попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2000. С. 8.

⁷ *Бога А.А.* Цит. праця. С. 18.

⁸ URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>

суб'єктом якого є виключно жінка (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини)⁹. Як правило, такі діяння вчиняються молодими жінками, ще погано адаптованими, тобто які не мають сім'ї, достатнього матеріального забезпечення, свого житла. Вбивство дитини відбувається, як правило, в результаті раннього статевого життя або через неналежні життєві умови для виховання майбутньої дитини. Все це сприяє тому, що вагітна жінка намагається зробити аборт, а якщо їй це не вдається – робить дітовбивство¹⁰. Ця тема досить активно висвітлюється у засобах масової інформації. Наприклад, у Німеччині жінкам пропонують позбуватися небажаних новонароджених дітей. Місце, де можна залишити немовля, приховане від чужих очей та камер спостереження. Дитинча кладуть на підніс, який плавно через отвір у стіні опускає дитину на ліжечко, що обігрівається. Сигнал тривоги попереджає працівників соціальної служби про появу нового підкидька лише тоді, коли мати мала вдосталь часу, аби зникнути. Схожий метод також практикується і в Україні, позаяк у багатьох областях працюють «вікна життя» – спеціальні пункти, в яких жінки можуть анонімно залишити своє небажане немовля.

Крім того, в насильницькій злочинності жінок спостерігаються негативні зміни в емоційно-мотиваційній основі вчинення злочинів. Особливо небезпечним симптомом стає поширення мотиву злочинної поведінки як прагнення до задоволення, потягу до агресивного насильства. Виникла тенденція зростання кількості злочинів, учинених жінками у стані алкогольного сп'яніння; виявлена у процесі дослідження злочинів, вчинених жінками, специфіка їх кримінологічних параметрів дозволяє розглядати ці злочини як самостійну групу, що посідають суттєве місце у загальній злочинності й, як наслідок, стають самостійним об'єктом кримінологічного вивчення¹¹.

Стосовно насильницьких злочинів, то, хоча вони і не є характерними для жіночої злочинності, проте саме вони часто вчинюються у родинно-побутовій сфері, що свідчить про негативну тенденцію до зростання чисельності жінок, покараних за тяжкі злочини проти життя і здоров'я людини. Для насильницьких злочинів характерна велика кількість моти-

⁹ Кримінальний кодекс України: закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // ВВР України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

¹⁰ Кримінологія: учебник для вузов / под общ. ред. А.И. Долговой. Москва: Норма, 2005. С. 587.

¹¹ Дебольский М.Г. Гендерные особенности осужденных женщин, формы и методы оказания им психологической помощи. URL: <http://www.jurpsy.ru/lib/articles/id/24900.php>.

вів, і часом досить важко виділити домінуючий¹². Так, аналіз цих злочинів свідчить про найбільшу поширеність такого мотиву, як прагнення позбутися потерпілого, потім ідуть особиста ворожість, помста, страх, ревності; хуліганські спонукання, заздрість, садистські чи статеві спонукання.

Варто окремо зупинитися на тому, що показник жіночого рецидиву не менш значний, ніж чоловічого, крім того, ресоціалізація жінок-рецидивісток проходить набагато складніше через втрату соціальних зв'язків¹³. Чоловіки удвічі частіше залишають засуджених до позбавлення волі жінок, ніж жінки чоловіків. Причому таке явище спостерігається й тоді, коли чоловіки користувалися злочинною здобиччю жінок. Після відбуття покарання у виді позбавлення волі багато жінок стають соціально неадаптованими, в результаті – самотність, відсутність житла і роботи, сімейних і родинних зв'язків, надії на майбутнє, а наслідком цього стає рецидив злочинів¹⁴. Водночас показник жіночого рецидивізму менший, ніж чоловічого. Більшість жінок (83 %) на момент вчинення злочину не мали судимості, 14 % – мали одну судимість, 1 % – дві, 2,5 % – три і більше. Але ресоціалізація жінок-рецидивісток відбувається значно важче¹⁵.

Вивчення особи жінки-злочинця має важливе значення для пізнання причинно-наслідкових зв'язків, які лежать в основі жіночої злочинності, й забезпечують застосування відповідних попереджувальних заходів. Даній категорії осіб властиві як деякі загальні для всіх злочинців риси, так і специфічні, що виділяє їх з основної маси правопорушників. На думку дослідників, біологічні особливості жінок, обумовлюючи або в деяких випадках обмежуючи кількісні показники окремих видів злочинів, не виступають головними у поясненні детермінації злочинів¹⁶. І все ж не можна не враховувати того, що жінки виявляються, наприклад, менш захищеними психологічно від різних ускладнень у їх житті.

Основну масу злочинців, які перебувають у місцях позбавлення волі, становлять жінки віком від 20 до 40 років (понад 70 %), що пов'язано зі зміною соціального статусу жінок, їх соціальною незахищеністю, безро-

¹² Назаров О.А. Гендерні особливості смислової сфери осіб, що вчинили насильницький злочин: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.06. Харків, 2007. С. 17.

¹³ Батургареева В.С. Жіноча рецидивна злочинність в Україні: кримінологічний аналіз сучасного стану // Вісник Академії правових наук України. 2005. № 3(42). С. 205.

¹⁴ Меркулова В.О. Особливості жіночої рецидивної злочинності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2000. № 2. С. 94.

¹⁵ URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>

¹⁶ Антонян Ю.М. Преступность среди женщин. Москва, 1992. С. 172.

біттям, посадовим становищем та становищем у сім'ї¹⁷. Понад третина жінок одружені, інші – незаміжні або вдови. Для жінок-злочинців характерна середня і середня спеціальна освіта (до 80 %). Однак дедалі зростає кількість злочинців, які мають вищу освіту. Освітній рівень жінок завжди був вищий за чоловіків, що взагалі характерно для населення країни.

Переважає більшість жінок працездатні (до арешту працювали понад 50 % злочинниць), серед них працівниці у галузі сільського господарства становлять близько 40 %; незначна кількість службовців і тих, хто навчається. Також важливо зазначити, що збільшується група злочинниць, які працюють у сфері підприємницької діяльності¹⁸.

Серед засуджених збільшується частка іноземців і осіб без громадянства, що пояснюється, зокрема, незаконним проникненням емігрантів до України.

Що стосується кримінально-правових рис засуджених жінок, то частка раніше судимих – близько 70 %. Спеціальний рецидив найбільш поширений серед жінок, що зловживають алкоголем, і становить понад 40 %. Переважній більшості засуджених призначено покарання у виді позбавлення волі від одного до п'яти років¹⁹.

Однією з найбільш поширених морально-психологічних рис жінок-злочинців є алкогольна і наркотична залежність, тобто дезадаптованість. Аналіз рецидивної злочинності таких жінок свідчить про те, що під впливом алкоголю і наркотиків зростає число судимостей, настає соціальна деградація особи, формується стійка психологія паразитизму, яка призводить до вчинення нових злочинів²⁰. Більшість із засуджених, особливо тих, хто засуджені вже не вперше, втрачають зв'язок із сім'єю, дітьми, роботою, не мають житла чи навіть стандартних засобів існування²¹. Отже, соціально-психологічний портрет жінки-злочинця надто драматичний.

Рівень злочинності жінок також суттєво залежить від соціальних умов, зокрема економічних. Особливості кримінологічної характеристи-

¹⁷ Головін Б.М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 17.

¹⁸ Чугуєнко В.М., Лупан Е.И. Социальные факторы женской преступности // Перспективи. 2008. № 3. С. 109.

¹⁹ Кальман О.Г. Злочинність в Україні: основні тенденції. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bozk/2007/17text/g17_04.htm.

²⁰ Меркулова В.О. Цит. праця. С. 97.

²¹ Бадира В.А., Денисова Т.А. Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі: монографія. Запоріжжя, 2009. С. 127.

ки жіночої злочинності значною мірою визначаються специфікою способу життя жінок, їх своєрідною діяльністю, соціальними позиціями та роллю.

Таким чином, до особливостей жіночої злочинності можна віднести:

- 1) значно меншу питому вагу в загальній злочинності;
- 2) меншу сферу злочинної діяльності жінок порівняно з чоловічою;
- 3) різке помолодшання жіночої злочинності, втягнення неповнолітніх до злочинної діяльності;
- 4) більш тяжкі наслідки від учинюваних жінками злочинів для суспільства.

Відтак соціально-демографічні, кримінально-правові, психологічні, моральні, фізичні (біологічні) ознаки, а також інші властивості, притаманні особистості, впливають на характер і структуру жіночої злочинності. Причини жіночої злочинності криються у взаємодії соціального середовища і особистості. Вони, як і причини та умови злочинності в цілому, мають соціальний характер, пов'язані з конкретно-історичними умовами життя суспільства, змістом та спрямованістю його провідних інститутів, суттю і способами розв'язання його основних суперечностей, місцем жінки у системі суспільних відносин, її ролями і функціями.

Отже, незважаючи на те, що за чисельністю жінок більше, ніж чоловіків, жіноча злочинність вчиняється у декілька разів рідше за чоловічу. Тому жіночій злочинності не приділяють такої пильної уваги, а вважають її вторинною щодо чоловічої. Однак жіноча злочинність на даний момент має швидші темпи зростання, ніж чоловіча, що не може не викликати стурбованості в суспільстві. Також жіноча злочинність має більшу латентність. Прояви жіночої злочинності є найвищими у сферах, до яких жінка найбільше залучена, – сімейно-побутовій та серед професій, які традиційно вважаються «жіночими». При цьому жінкам, які «пройшли» через місця позбавлення волі, складніше дається процес ресоціалізації. Усі ці фактори потрібно враховувати при подальшій розробці проблеми та при впровадженні програм із попередження та подолання наслідків жіночої злочинності.

Kubalskiy Vladyslav, Momotiuk Veronika. The features and key development trends of female crime in Ukraine

In recent years, there is a tendency in Ukraine, which increases the number of criminal offenses, among which the percentage of crimes committed by women is significant. Female crime is different from male one by its scale, the nature of crimes and their consequences, the means of implementation, the sphere in which they take place, the role played by women, the choice of the victim of a criminal assault, the

influence on their offenses on family and domestic or related circumstances, etc. The woman is the guardian of the home, she is a person who influences her husband's behavior and the upbringing of children, and she mainly determines family relationships. Therefore, we can say that the involvement of women in criminal activity and the prevalence of female crime affect the moral state of society more than the spread of male crime. That is why we should agree with the idea that the rate of female crime is a kind of indicator of the health of society. Therefore, the study of this problem is relevant and needs attention from the public.

Despite the fact that a large number of scholars have been involved in the study of female crime, there are still a number of unresolved issues in this area, because at this stage, the study of female crime is considered secondary compared to male crime.

The state of female crime is largely an indicator of the moral health of society, an indicator of its spirituality, the attitude to the basic human values. The criminality of women today is closely linked to general crime, especially minors. However, it has certain features that are determined by the socio-psychological and biological characteristics of women. Female crime has its quantitative indicators, especially the structure and types of crimes, methods and tools for their commission, etc. Consequently, female crime is a set of crimes committed by women in a certain territory for a certain period of time.

Recently, there has been an increase in the number of crimes committed by women in Ukraine: they have doubled in the last ten years, and their share in total crime has also increased.

Female crime differs from that of men by some qualitative indicators. We can name two spheres of public life, where female criminal activity is most clearly identified. First, this is the sphere of everyday life, where women are pushed to commit crime as negative circumstances of family-marriage, family and neighborly relations. In this area women mostly commit such violent crimes as: murder (also, the murdering of their newborn baby), bodily harm and hooliganism. Secondly, it is an area where a woman performs his professional functions, especially those related to the possibility of free access to material assets. This, first of all: trade, catering, medicine, education, banking, industry, etc. Women most often commit mercenary crimes: theft, appropriation, embezzlement or abuse of office, bribery, etc. The number of thefts of personal property and fraud also grows.

To summarize, despite the fact that the number of women more than men, women's crime is reduced several times less often than men. Therefore, female criminality does not pay such close attention, but consider it secondary compared to male. However, women's crime has faster growth than men, which cause concern in society. Also, female crime has a greater latency. At the same time, women who have passed through places of deprivation of liberty, the process of re-socialization is harder. All these factors need to be taken into account in further developing the problem and in introducing programs to prevent and overcome the consequences of female crime.

Keywords: female crime, re-socialization of women convicts, the scope of female criminality, female recidivism.